

KLEBELSBERG KUNO ELNÖKI MEGNYITÓBESZÉDE

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT 1917. ÁPRILIS 26-ÁN TARTOTT KÖZGYŰLÉSÉN*

„Kossuth munkája még nincs befejezve, mert teljesen független csak egy olyan nép tud lenni, amely jogaival öntudatosan él. Én a kulturális demokrácia híve vagyok, mert hiszen a politikai demokrácia csak akkor válhatik a nemzet javára, ha azt kulturális demokrácia előzi meg.”

Gróf Klebelsberg Kuno, (Pesti Napló, 1928. okt. 23.)

Tisztelt Közgyűlés!

Feltűnik az idegen előtt, hogy ezekben a nehéz időkben a közhangulat nálunk komoly, de nem szomorú. A végtelen háborúk és a történelmi csapások nemzete most klasszikus korát éli megint, melyben egész nagyságában bontakozik ki a viharezett magyar genius. Nyugodtan és derűsen nézünk a jövőbe, mert történetünkben tudjuk, hogy a megpróbáltatások, sőt a katasztrófák minálunk tüneményes fejlődésnek, csúdas fellendülésnek kiindulópontjai voltak. Azt mondják a statisztikusok, hogy háború után felszökik a fiúgyermek születésének arányszáma, így pótolja a természet a népesség férfirészében beállott veszteséget. Korszakos hadjáratok, nagy katasztrófák után valami hasonlót látunk a szellemi világban is. Egészséges nemzetek lelke ilyenkor mintegy varázsütésre megtelik alkotási vágygal és tetterővel. Így követi a dűlást és a rombolást a termékeny munka időszaka.

A honfoglalás céltudatos harcrai és a vezérek korának céltalan portyázásai nagy és véres veszteségeket okoztak az alig kialakult, csekély számú magyar nemzetnek. A békeszerző Géza uralma alatt a politikai céltalanságnak, az éretlen zűrzavarnak ebből a chaosából csodás hirtelenséggel bontakozik ki Magyarország legnagyobb kora. A birodalomépítő Árpádok rakta cyclopikus alapfalak repedés nélkül tartják ma is a magyar állam ezredéves épületét. Szent István a vezéri

intézménynek királysággá fejlesztésével az országot akkori európai értelemben vett állammá teszi.

A vármegyék és egyházmegyék alakításával pedig megteremteti az ország politikai és kulturális szervezetét. László és Kálmán utat törnek a tengerhez. III. Béla hűbéres tartományokat szerezve a Balkánon, birodalomra fokozza fel országát.

A virágzásnak ezt a korszakát idő előtt elhervasztja a tatárjárás korai fagya. De a nagy nemzeti katasztrófa megint termékenyít. IV. Béla, a tatárjárás előtt közepes király, a szörnyű csapás után felegyenesedik, alakja nő, nő az ország első reorganisatorává lesz. Hatalmasnak kellett lenni ennek az új honalapításnak, mert ezen épült fel az Anjouk ragyogó lovagkora és a Hunyadiak pánczélos korszaka.

Legnagyobb nemzeti katasztrófánk a másfélszázados török uralom volt. Ezt is erőnk rohamos növekedése követte. S amint hosszú volt a pusztulás korszaka, úgy hosszúra nyúlt az alkotás ideje is. A munka már III. Károly alatt megkezdődött, de az igazi föllendülés Mária Terézia alatt állott be. A magyar anyák termékenysége benépesítette az Alföldet. A kipusztult óriási terület így fajunk erejének főforrása lett. Az Alföldnek újból való benépesítése XVIII. századbeli történetünk legnagyobb eseménye. E nélkül számbeli többségét nem biztosíthatta volna a magyarság a magyaranyú és tervszerű német telepítéssel, a szerbek bejövételével és az oláhok beszivárgásával szemben. A török háborúkban és Rákóczi

* Részletek gróf Klebelsberg Kuno a Magyar Történelmi Társulat 1917. évi április hó 26-ikán tartott közgyűlésén mondott beszédéből. Századok, 1917. április 26., 237–252. o.

szabadságharczában vérszegénnyé vált nemzet maga kezdetben gyenge volt a regeneratio nagy feladatának megoldására. Először a katolikus egyház jött segítségére. Egyik nagy nemzeti egyházunk, a református, az előző korszakban, a nemzet önvédelmi és szabadságharczaiban bizonyult államfenntartó tényezőnek. A másik, a katolikus egyház egyik legnagyobb nemzeti érdeme, hogy a török kiűzése után romjaiból felépítette és közmívelődésileg újjászervezte az országot. Nemzetközi szervezeténél és kapcsolatainál fogva nyugati szellemet és segéderőket ültet át hozzánk. De nem idegen nemzet szellemét, nem idegen állam szervezetét és erejét. Hanem szellemet, szervezetet és erőt, mely itt csudás gyorsasággal magyarrá lesz. A nagy felszabadító háború is világháború volt, mint a mai. Akkor is óriási volt a pusztulás, akárcsak ma. Symbolikus, hogy ebben a háborúban robbant fel Athénben Perikles Parthenonja és Székesfehérváron az Árpádok koronázó temploma. Ekkor dőlt romba Mátyás budai palotája s ekkortájt készült el Versailles-ban XIV. Lajos csudás kastélya, építési lázba ejtve egész Európát. Ezt az alkotó lázat hozzánk is elhozta a katolikus egyház. Bámulatos gyorsasággal fényes székesegyházak és püspöki paloták, papnevelők és iskolák, kolostorok és plébániák emelkedtek, melyek ma is díszére válnak vidéki városainknak és falvainknak. A XVIII. század második felében változik a kor szelleme. A vezetés a kulturális téren az egyháztól az államra megy át. Ekkor a nagy királyné kezdő és vezető ereje viszi tovább a nemzetet. Az ország lassan visszanyeri természetes határait, területi épségét, kikerekedik. Mária Terézia visszacsatolja a Maroson túl és az országnak adja Fiumét. Állandó gondoskodásának tárgya az iskola, mellyel megveti a nemzeti megújulás korának szellemi alapjait. Általában igazságtalanok vagyunk a XVIII. századdal szemben. Az alatta folyt helyreállítás és erőgyűjtés nélkül lehetetlen lett volna a felvirágzásnak az a korszaka, mely 1823-tól 1848-ig tart, melyért a legnagyobb nemzetek is irigységgel tekinthetnek reánk.

Az 1849-iki szabadságharc bukása a virágzás e korszakának is véget vetett. Utána idegen uralom, újabb háborúk és pénzügyi bajok hátráltatták a rekonstrukciót, melynek útját a kiegyezés nyitotta meg. A Schwarzenberg–Bach-korszak feloldotta a magyar állam egész szervezetét. Az 1860-iki részleges és az 1867-iki teljes helyreállításkor egészen új államot kellett építenünk. A régi Magyarország középponti kormány szerveit: a nádorságot, udvari kancelláriát és helytartótanácsot még az 1848-iki magyar törvényhozás elejtette s a felelős magyar ministeriummal cserélte fel, de a helyi közigazgatás történeti szerveit: a vármegyéket átmertettük az új Magyarországra. A kor államférfiai világosan felismerték, mily nehéz a magyar közélet folytonosságának 11, illetve 18 évi megszakítása után, az államilag kikristályosodott Euró-

pa közepén, a XIX. században új államot építeni. A feladat fontossága átment a köztudatba s a »magyar állam kiépítése« előbb tartalmas program, utóbb divatos jelszó lett. Buda és Pest egyesítésével, akkori szabályozásával és célzatos fejlesztésével az ország politikai, társadalmi és szellemi közép-pontot nyert. A fővárosból kiinduló sugaras vasúthálózatunk létesítése, a budapesti dunai rakodó és a fumei kikötő kiépítése pedig gazdasági egységgé foglalta össze az állam egész területét. Trefort [Ágoston] fáradhatatlan kezdései kulturális téren is előbbre vitték a nemzetet, bár a fejlődés a tanügy terén állott be a legkésőbbben. De egészben a kiegyezés óta tüne-ményes gyorsasággal fejlődött ki I. Ferencz József Magyaror-szága, melynek fellendülését most nem követi egy negyedik összeomlás, hanem a háborúknak ebben a legnagyobbikában rendületlenül áll hazánk.

Óhajtjuk s minden jel arra mutat, hogy a nagy háború végéhez közeledik. Földünk hatalmainak ebből a nagy erőpróbájából, mely egyhamar nem ismétlődhetik meg, ép területtel és megnövekedett tekintéllyel kerül ki Magyarország. Belső dolgainkba beleszólni, békés munkánkat megzavarni jó ideig nem fog merni senki. És most is, mint korábbi pusztítások és rombolások után, tele van a levegő, tele vannak a lelkek alkotási vággyal. A közszellemnek jellegzetes és egyben ör-vendetes tünete, hogy a háborúval járó elernyedés, tompultság és lelki bénaság közepette milyen örömmel fogad a közvéle-mény minden még oly kicsiny conceptiót. Nem is olyan régen azt, ki merészebben tervezni mert, hamarosan phantastának, utópistának kiáltották ki. Ma a közvélemény és sajtó lesve lesi a termékeny eszméket, melyeket tette lehet váltani, a hely-reállítás nagy művének programját. Semmi sem elég nagy. Olyan óriási a szenvedett kár, hogy hatalmasat kell alkotnunk, ha nemcsak pótolni, hanem fejlődni is akarunk. A ránk de-rülő békében nem nélkülözhetjük most sem az idegenből jött eszméket és az idegen erőket.

De nem akarunk cosmopolist építeni. Nem akarjuk, hogy nemzetközi befolyások és külföldi példák behatása alatt el-mosódjék itt a sajátos nemzeti. A német, a francia, ha a béke feltételei felől tervezget, német, francia békét emleget. Mi, ha az eljövendő béke feladatairól gondolkodunk, magyar alkotá-sok után sóvárgunk. A XIX. század nagy reformjaihoz költők, írók és államférfiak a nemzeti múlt nagyságából merítették az ihletet, a sikerbe vetett hitet és a nemzeti zamatot. Kato-na, Virág, Horváth és Szalay a nemzet elé tárták dicsőséges történetét. A költők Attila világverő hunjairól, Árpád honfog-laló magyarjairól, Nagy Lajos mesés leventéiről, a Hunyadi-ak titáni harczairól énekeltek. És ebben a szellemi légkörben építették fel József nádor, Széchenyi és Deák az új Magyaror-szágot. Most maga a háború is a történeti emlékek egész raját idézi fel. Délen és Keleten, Macsóban [A Macsói bánság az Ár-

pád-házi királyok déli expanziós politikájának következtében kialakult, és határvédelmi céllal létrehozott közigazgatási egység a középkorban Magyarország déli határán.] és Szerényben hagyományoktól megszentelt földet öntöz vérével megint a magyar katona. Megelevenednek és megújulnak az ősi vitézség legendái. Világforgalmi fontosságát visszanyeri a nagy közlekedési út, mely a keresztes háborúk óta a Duna völgyén át vezetett nyugatról és északról hazánkban keresztül Byzáncba. Mindez izgatja, felrázza a történeti érzéket és a magyar történelem újból ki fogja sugározni csodás nemzeti erejét, sajátos, eredeti inspirációval töltve be az alkotásra hivatottaknak lelkét.

A magyar történelem a maga ihlető erejét akkor tudja napjainkban megint igazán kifejteni, ha tudományának megadjuk a neki való szervezetet. A modern korszak óriási méreteit csak szervezetekkel lehet átfogni. Amire korábban elég volt lelkes és tehetséges emberek egyéni vállalkozása, abból ma már igen sokat csak szervezetek láthatnak el sikeresen. A magyar históriának a XVIII. sz. második és a XIX. sz. első felében beállott tüneményes föllendülését egyesek bámulatos szorgalmának és áldozatkészségének köszönhetjük. Hevenessi Gábor még a XVII. században 93 kötetre, Kaprinai István a XVIII. században 154 kötetre való oklevelet gyűjtött össze és másolt le. Fejér György már oklevelek kiadására is vállalkozni mert és 1829-től 1844-ig Codex Diplomaticusából 43 kötetet volt képes kinyomtatni. Szentiványi Márton nyomán a két Kovachich régi törvényeinket és más jogtörténeti anyagot bocsátott közre. Katona István pedig 42 kötetes História Criticájával történetünk összefüggő és kimerítő megírására tett eredményes kísérletet. Hálás bámulattal tekintünk fel ezekre a munkákra. Hogy ráczáfolnak ezek a nagy munkások arra a divatos, de veszedelmes, mert önbizalmunkat morzsoló vádaskodásra, mintha fajunk kitartó munkára, következetes erőfeszítésre képtelen volna. Az elpusztíthatatlan munkakedv, mely a Fejérekben és Katonákban lüktetett, él ma is. Csak szervezés és vezetés dolga, hogy újabb virágzást fakasszon.

A siker a kérdések és feladatok négy csoportjának megoldásától függ. Meg kell teremteni a tudósnevelés összes előfeltételeit. Szervezni kell megfelelő számú állást, hogy a történelem önálló művelésére valóban hivatással bírók megélhetése és előmenetele biztosítva legyen. Gondoskodni kell a források összegyűjtéséről és közzétételéről s elő kell segíteni a történelmi művek kiadását. Fokozni kell a közönség érdeklődését a történelem iránt s általában bele kell vinni a magyar köztudatba a tudományos munka fokozottabb becsülését.

Szegény nemzet vagyunk. Különösen középosztályunk anyagi helyzete súlyos. Kevés ifjúnak jut osztályrészül, hogy a szép egyetemi éveket zavartalanul és egészen tanulmányainak szentelhesse. Még kisebb azoknak a szerencséseknek

a száma, akik egyetemi tanulmányaik befejezte, vizsgáik letétele után néhány évet továbbképzésükre fordíthatnak. Éppen a bölcsészeti karra lépő ifjak jelentékeny része keresetre, óradásra van utalva s az ehhez való időt tanulmányaitól vonja el. Idő előtt kifárad, elveszti lelkének derűjét, kedélyének lendületét, elméjének frissességét, tehetsége elfonnyad. Szerény, de tisztességes megélhetést adó ösztöndíjakra, ingyenes collegiumi és intézeti helyekre, tanulmányúti segélyekre és megbízásokra van szükség, hogy a mutatkozó tudományos hajlam és kutató ész számára gondtalan munkaidőt biztosíthassunk. Ezen az úton is elő kell segítenünk a selectio érvényesülését, mert az a nemzet, mely nem képes tehetséges fiainak kifejlődését biztosítani és őket a nekik megfelelő helyre állítani, az a közepeszerűség kezén elcsúsz. Kényelmes optimismus azt állítani, hogy az igazi tehetség magának úgyszólván utat tör. A legfinomabb, az üde, derűs tehetségek, a bájos alkotásoknak ezek a játékos hajlamú mesterei törnek le a legkönnyebben. De az erősek közül is hányan lobbannak el elkeseredésük tüzeiben meddőn, hányan válnak meghasonlásukban romboló tényezővé, kik alkotómunkára lettek volna képesek. És azok a szerencsések is, akik célhoz érnek, mennyi időt kénytelenek igazi hivatásuktól elvonni. Pedig ma már egy-egy tudomány szak annyira megduzzadt, hogy egész élet sem elég kimerítésére. Mindezeknek a bajoknak egyik legfőbb ellenszere a kiválasztásnak szervezése.

Pályadíjakról s a tudományos munka utólagos jutalmazásának hasonló más módjaitól számottevő eredményt alig várhatunk. Hogy mennyire nem felelnek meg korunk szellemének, mutatja, hogy gyakran meddők maradnak. Túlnagy szerep jut itt a véletlennek. Rendszerint a díjak összege sem magas. Legföljebb egy tanulmányút, egy könyv kinyomtatása kerül ki belőlük, de nem lehet rájuk az élet megtervezésénél számítani. Korábban bizonyos mysticismusra hajló naivitással azt remélték, hogy jutalmak kitűzésével az ismeretlenség titokzatos homályából új és új, eredeti, őserőtől duzzadó tehetségeket lehet előcsalni, felfedezni, akiket azután az ünnepeztetéssel egybekötött nyilvános elismerés még becsesebb további munkára serkent. A modern embert józanabbá és számítóbbá tette a létért való megnehezedett, kiélesedett küzdelem. Ma nem vádolhatjuk meg anyagelvűséggel azt, aki előre a kezébe akarja kapni a pénzt, mely egy tudományos munka megírása idején megélhetését biztosítja, ha a rangsor és a nyugdíj szempontjából beszámítható évekkel is számol. Igaz, hogy ösztöndíj, tanulmányúti segély és megbízás esetén némileg előlegezni kell a bizalmat s nem látjuk előre a kész művet, mint a jutalmaknál. De a tudósnevelést nem szabad az üzleti élet, a befektetés biztonságának szempontjából nézni s különben is, ha a tanárok és intézeti vezetők az ösztöndíjra, tanulmányúti segélyre vagy megbízásra tekintetbe jövő ifjak

előképzettségét és egyéniségét gondosan megfigyelik, akkor a tévedések, a meddő költségek ritkaság számába mennek. A pályadíjak, az utólagos jutalmazás rendszerét elvileg és egészében elítélni azért még sem szabad. Tekintve a tudományos munka csekély jövedelmezőségét, egyenesen kívánatos, hogy legalább jutalmak révén a szellemi munkás is juthasson némi anyagi előnyökhöz. De a tudományok iránt érdeklődő adakozó és hagyományozó hasonlíthatatlanul nagyobb szolgálatot tesz, ha a tudósnevelés külső, anyagi előfeltételének megteremtésére, a bimbózó tehetségek számára ösztöndíjra, tanulmányúti segélyekre, vagy megbízásokra tesz alapítványt, mintha pályadíjakra és jutalmakra áldoz. Természetes, hogy nem szabad mindent az adakozási morál emelkedésétől, a társadalmi áldozatkészségtől várni, hanem különösen az ösztöndíj-actióból az államnak is teljes mértékben ki kell venni a maga részét.

Lényegesen csökkenti az előzetes segélyezés rendszerében rejülő kockázatot, ha nemcsak szétszóró ösztöndíjakat, tanulmányúti segélyeket és megbízásokat osztunk, hanem az ifjakat bel- és külföldi történeti intézetekben egyesítjük, hol szakszerű irányítás és méltó felügyelet alatt, házikönyvtárral és más segédeszközökkel ellátva, a napi élet száz aprólékos bajaitól menten élhetnek tanulmányaiknak. Az ilyen intézet a társai közül az egyetemen kiváló, a tudományos hajlammal bíró ifjút a diplomatikai praktikumtól, a történelmi seminariumból átveszi, pár munkás esztendőn át a megélhetés gondját tőle távol tartja, kutatóvá képezi, sikerült dolgozatait kiadja és élete folyását később is szemmel tartva, eligazodását és elhelyezkedését a tudományos életben elősegíti. Az intézeti vezető, az igazgató és titkár kifürkészi a tagok előképzettségének hiányait, azokat pótoltatja és így tudásukat egyenletessé teszi. Megállapítja tehetségük irányát és annak megfelelő feladatok elé állítja őket. Korlátozza a csapongást és a választott tárgy túlságos kiterjesztését. Állandóan útbaigazítást és felvilágosítást adva, átsegíti növendékeit a tudományos munka első nehézségein, melyek nem egy magára hagyott tehetséget riasztottak el.

A belföldi történeti intézet célja inkább a történelem segédtudományainak és a történeti kutatás módszerének teljes és gyakorlati elsajátíttatása. A külföldi intézeteké pedig, hogy tagjaik a legfontosabb levéltárak, gyűjtemények és emlékek felhasználásával már önálló tudományos munkásságot fejtsenek ki. Rómában Fraknoi Vilmos kezdése alapján a Magyar Tudományos Akadémia szervezett ilyen külföldi intézetet, Konstantinápolyban pedig Karácson Imre nyomán a magyar állam. Karácson Imre itt hangyaszorgalommal dolgozva, lassanként eligazodott a török levéltárakban s midőn fáradozásainak gyümölcse érni kezdett, váratlanul elhunyt, halálával figyelmeztetve bennünket arra, hogy többé ne egyének sze-

mélyes vállalkozására, hanem intézmények állandó alapjára fektessük actiónkat. Különben az egymást követő kutatóknak a munkát óriási időpazarlással mindig újra kellene kezdeniök, holott az intézet az elődök folyton halmozódó gyakorlati és tudományos tapasztalatait játszva közvetíti az újonnan érkezőknek. Róma és Konstantinápoly mellett intézetet kell majd szerveznünk Bécsben, melynek levéltárai nagy részét őrzik nemzeti történetünk emlékeinek. Magyar történeti intézetek állítását Rómában és Konstantinápolyban kezdve, voltaképpen nem követtünk helyes sorrendet. Hazai történeti intézet létesítésével kellett volna a szervezés munkáját megnyitani. Az egyetemi seminariumból és a külföldi kutatás között még áthidalásra van szükség s attól lehet tartani, hogy külföldi ösztöndíjasaink első éve olyan bevezető és előkészítő tanulmányokban fog eltelt, melyeket honi intézetben, szakszerű útbaigazítás mellett, sikeresebben végezhetek volna. A magyar történeti tudomány megszervezésének egyik leg-sürgősebb feladata, hogy ezt a belföldi intézetet megalkossuk. S ha József Ferencz főherceg úr Ő Fenségének a konstantinápolyi magyar tudományos intézet igazgatótanácsa alakuló ülésén mondott beszédében felvetett eszméjét követve, sikerülne ezt a budapesti előkészítő, központi intézetet a konstantinápolyi és római fennálló és a Bécsben tervezett intézettel egységes nagy szervezetben egyesíteni, akkor a magyar tudósnevelésnek s magának a kutatásnak olyan hatalmas intézményét létesítenénk, mely ritkítaná párját egész Európában.

Az anyagi és a szervezeti kérdések mellett döntő fontossággal bír az a szellem, melyben a tudományos és főiskolai ügyek administratioja az ügyeket intézi. Fődolog itt a fiatal tehetségeknek egyénenként való ismerése. Aki népoktatást szervez, az szórja bőven a művelődés magvát a nép széles rétegeinek televény földjébe, mint a magyar magvető. Aki tudósnevelés körül törődik, az legyen orchideakertész, foglalkozzék minden cseréppel külön-külön. (...)

A fejlődés iránya arra mutat, hogy egyetemi, levéltári, múzeumi, könyvtári és középiskolai tanári állások mellett új csoportja alakul ki azoknak az állásoknak, melyeket tudományos szakképzettséggel bíró egyéneknek kell betölteni. Elsősorban az Akadémiák s mellettük egyesületek sorozatos nagy műveket, forrásokat, gyűjteményes munkákat és folyóiratokat adnak ki, melyeknek lelkiismeretes és szakszerű szerkesztése és kellő időben való pontos megjelenése egész ember munkaerejét igényli. Tudományos hivatalnoki kar fejlődhetik így ki, mely a mi, sok tekintetben még kisarányú viszonyaink között önálló státust nem alkothat, hanem legcélzzerűbben a középiskolai tanári karba osztható be. Társulatunk tudományos tennivalói is annyira növekednek, hogy máris főhivatású titkári állásra lenne szükségünk.

A tudósnevelés szervezése, tisztos megélhetést és kellő előmenetelt biztosító állások létesítése hatalmas lendületet fog adni magának a tudományos munkának: a források összegyűjtésének, kiadásának és feldolgozásának. Országos Levéltárunk új palotája hazai anyagunkat teszi az eddiginél sokkalta hozzáférhetőbbé. Külföldi intézeteink pedig idegen levéltáraknak hazai vonatkozású anyagát fogják felkutatni. A források kiadása terén főleg a Magyar Tudományos Akadémia a Magyar Történelmi Emlékek közrebocsátásával és Társulatunk is nagyarányú tevékenységet fejtett ki. De az eddigi publicatióknál sajnálattal nélkülözzük a modern kort közvetlenül megelőző időnek, Buda 1686-iki visszafoglalásától az 1848-iki szabadságharczig eltelt korszaknak emlékeit. Pedig a XVIII. század folyamán és a XIX. század első felében a korábbi meddő háborúk és felekezeti villongások helyébe közjogi, kulturális és közgazdasági törekvések léptek, melyek mai közéletünknek közvetlen előzményei s melyeknek ismerete nélkül viszonyaink és számos intézményünk igazán meg sem érthetők. Elsőben arra a nagy tervezgetésre és berendezkedésre kívánok rámutatni, mely a törökök kiűzését nyomon követte. Itt van Kollonicsnak hírhedt *Einrichtungswerk*-je. [Az *Einrichtungswerk* a Magyar Királyság berendezkedéséről egy, a törökök Magyar Királyságból való kiűzését követő államszervezési tervzet a visszahódított területek irányításáról.] Itt van Mária Terézia és József alatt a németek telepítésének cél tudatos nagy actiója, ami mellett kicsiségé törpül, amit telepítési téren a kiegyezés óta tettünk. Itt van a *neoacquistica commissio* munkássága [Újszerzeményi Bizottság: 1688-ban létrehozott osztrák császári tanácsadó szervezet, 1690-1709-ig volt a neve, a török kiűzése utáni birtokjogi helyzet rendezése volt a feladata], mely megvetette mai földbirtokviszonyainknak alapjait. Itt vannak a jobbágy-ság helyzetének javítására tett intézkedések. Utalok továbbá országgyűlésünk bizottságának rendszeres munkálataira s különösen az 1823-tól 1848-ig eltelt huszonöt év számos emlékére. Az a tény, hogy erre a korszakra nézve történeti emlékeink nagy bőséggel vannak, nem szolgálhat okul arra, hogy semmit se adjunk ki. Gazdag anyagunkból ki kell választanunk a lényegest, a valóban becsest és jellegzetest s azt közre kell adnunk olyan bevezető tanulmányok kapcsán, melyek a kiadott forrásokat kerek gondolatkörre foglalják össze s történelmünk egészébe beillesztik. Az ilyen köteteknek nemcsak tudósaink, hanem közgazdák és politikusaink is hasznát látnák. Hiszen az államiratnak és a politikai beszédnek is a maga szépségét éppen az aktuális eseménynek a történelmi előzményekkel való összekapcsolása, a nemzeti élet nagy folytonosságába való beállítása adja meg. Remélem, hogy ezen újabb kori történelmi kútfőknek kiadásához szükséges anyagi eszközöket sikerülni fog Társulatunk számára

előteremtenem, s hogy a háború után teljes erővel hozzáláthatunk a nagy munkához. (...)

A tudományos termelés klasszikus és kétségtelenül legnemesebb alakja az önálló könyv. Ha az ifjú tudós kéthárom éves cikkeivel folyóiratokban már szerencsét próbált, legfőbb vágya, hogy könyvvel tegyen tanúságot fejlődő erejéről. Tekintve, hogy évtizedeken át két egyetemünk volt csak, hogy városaink fejletlenek s még ma is csak négy városunk (Budapest, Szeged, Szabadka, Debreczen) népessége éri el a 100.000 lelket, nem csodálkozhatunk azon, hogy a magyar tudományos könyv csak csekély példányban kel el. A nagyközönség igényeivel számoló, lelkiismeretes szerkesztés mellett azonban a történelmi könyvnek is megvan az olvasóközönsége, amit a Társulatunk által kiadott Történeti Életrajzok szép kelen-dősége is bizonyít.

A rendkívül mozgékony német könyvkiadók valósággal elárasztják közönségünket és a külföldet is népszerű élet- és korrajzokkal, egyes vidékek és városok múltját felölelő, többnyire képes művekkel. Részben bámulattal, részben mosollyal nézzük ezt a túltermelést. Az igazság itt is a középúton van. E művek nagy kelendősége bizonyítja, hogy a nagyközönség tényleg szükségét érzi, hogy hézagot pótolnak. Társadalmak művelődési szintje lassan és fokozatosan emelkedik s nem jól tenné a tudomány, ha a történelem iránt érdeklődő, de még fejletlen közönséget a dilettantizmusnak szolgáltatná ki, s ha nem venné nevelését, ízlésének és igényeinek fejlesztését kezébe. Népszerű élet- és korrajzok mellett hazánk egyes vidékeinek és jellegzetes városainak történeti és művészeti bemutatása nemcsak jelentékeny olvasóközönségre számíthatna, hanem a saját hazájában utazó magyar embernek is jó eligazítást nyújtana. Nyugaton csak Pozsonyra és Nagyszombatra, keleten Erdélyre és érdekes városaira kívánok rámutatni. A siker előfeltétele természetesen a tudományos megbízhatóság, a rövidség, a világos és művészi előadás.

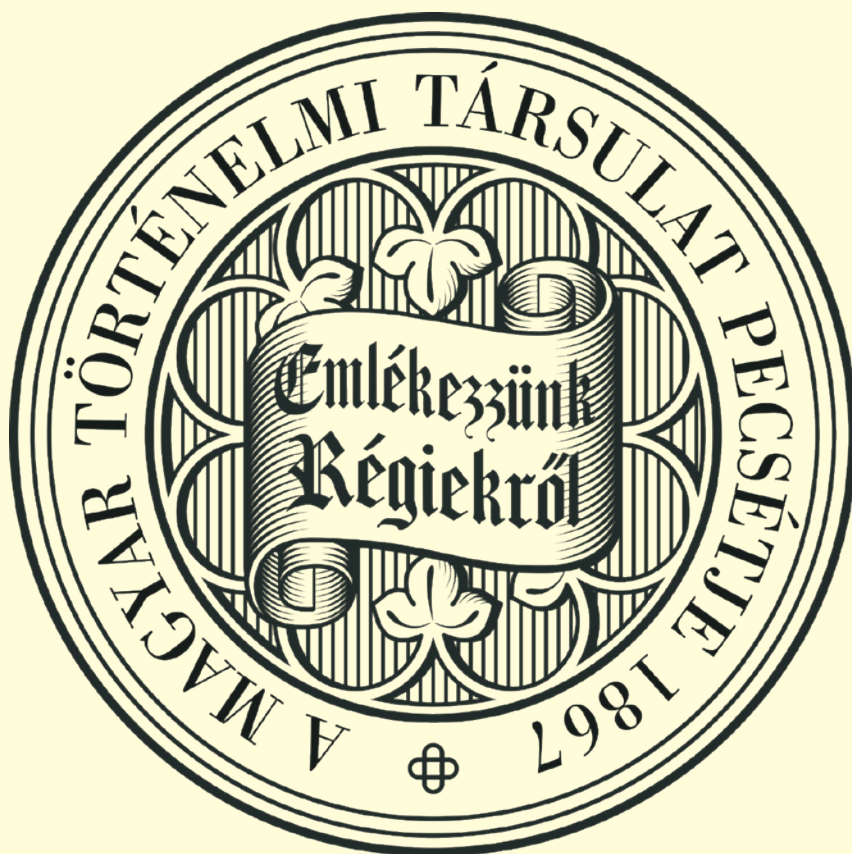
Ha olvasóközönségünket így cél tudatosan és tervszerűen neveljük, ha négy egyetemünk megannyi nagy művelődési gócponttá fejlődik, mely egymásra kölcsönösen hatva mégis önálló utakat jár, ha vidéki városaink általában fejlődnek s középosztályunk anyagi helyzete fokozatosan javul, akkor könyveink kiadása is kikerül a subventiók gyermekkocsijából s a magyar történelmi könyv is a maga lábán fog járni.

De van a magyar tudományosság és így a magyar történetírás fellendülésének egy nagy akadály, a melyet nehéz lesz leküzdeni, mert a magyar közszellem mélyén rejlik. Minden más tevékenységgel szemben túlságos jelentőséget tulajdonítunk a politikának. A napi politika izgalmainak nagytűtő üvegén át semmiségek nagy események csalóka látszatát keltik, melyek a történeti távlatban szappanbuborékként oszlanak el. Közvélemény és sajtó a politikai élet szereplőire vetíti a közfi-

gyelem fénycsóvját. Természetes, hogy a fényesebb előmenetel és a nagyobb közelismerés a politika terére csálja a tehetségeket, amelynek zord légkörében sokan meddővé váltak, a kik az irodalom és tudomány terén hasznosat alkothattak volna. Le kell fokozni a köztudatban a politikai szereplés jelentőségét. Ne a politizálás, hanem a közegészségügyi, kulturális, tudományos és irodalmi, közgazdasági és sociálpolitikai alkotás legyen ez új nemzedék eszménye. Ez a háború nagy pedagó-

gus volt. Óriási tűzének világánál jobban megláthattuk az élet nagy realitásait, valódi szükségleteinket. Adja az Isten, hogy a magyar lélek nagy alkotási vágya gyümölcsöző munkában nyerjen kielégülést. Hozza meg az eljövendő béke a kulturális javak legnagyobbikának, a magyar tudományosságnak a várva várt általános fellendülést!

Ezzel a kívánsággal a Magyar Történelmi Társulat évi rendes közgyűlését megnyitom.

A Magyar Tudományos Akadémia mint első számú tudományos köztestület mellett a Magyar Történelmi Társulat volt a legrégebb és legnagyobb hagyományokkal rendelkező tudományos társulat. Első titkára Thaly Kálmán volt (1867–1875), 1917 áprilisától haláláig Klebelsberg Kuno. A pecsét jelmondata tükrözi a társulat szellemiségét.

(A szerk.)